

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍNDÁ ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

SHAÑARAQTA AQLÍQ TÁRBIYASÍ – PEDAGOGIKALÍQ MASHQALA SÍPATÍNDÁ

Isnaddinova Ayzada Muratovna,
Ajiniyaz atındaǵı NMPI
stajyor-oqıtıwshı
(ayzadaisnaddinova@gmail.com)

Annotaciya: Maqalada bala rawajlanıwında shañaraqtaǵı tárbiyanıń ornı hám qaraqalpaq tilinde ata, apa, áwlad, aqlıq túsiniqlerine toqtalıp ótilgen. Shañaraqta úlken áwlad wákilleri bolıwınıń aqlıq tárbiyasındaǵı ózgeshelikleri hám olar tárbiyalaw procesinde duslasıwı múmkin bolǵan ayırım pedagogikalıq mashqalalar ashıp berilgen.

Tayanısh sózler; Shañaraq sociallıq jámiyettiń kishi buwını sıpatında xalıq, millet yamasa elattıń milliy ózgeshelikleri, sonday-aq, ózinde bar bolǵan sistema mazmunın ózinde sáwlelendiretuǵın watan ishindegi kishi watan sanaladı. Hár bir shañaraqtıń bekkem bolıwı olardıń tatıwlıǵı, ruwxıy jaqtan rawajlanıwı jámiyette ámeliy tárizde qollanılıp kiyatırǵan ruwxıy ádep-ikramlılıq normalar, qaǵıydalar, úrp-ádet dástúrler mámleketimizde alıp barılıp atırǵan siyasat mazmunı menen de belgilenedi.

Shañaraq, shañaraqtaǵı tárbiya hám baxıt haqqında Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev óziniń tómenдеgi pikirlerin bildirip ótedi: “Shañaraq men ushın muqaddes. Muqaddesligi sonda, dáslep qay jerde islewine qaramastan, kim bolıwına qaramastan, eger shañaraqta tárbiya, shañaraqta ortalıq, shañaraqta hadallıq, múnasibet, tárbiyaǵa ayırıqsha itibar berilmese heshqashan nátiyje bolmaydı. Sonıń ushın men perzentlerimniń tárbiyasına júdá úlken itibar beremen. Hár bir perzentime de, aqlıǵıma da ayırıqsha ózimniń múnasibetim bar. Hár bir aqlıǵımniń ayırıqsha xarakterin bilemen, ármanın, qálewin bilemen.” [1]. Shañaraq ortalıǵı bul ata-analardıń hám úlken jastaǵı insanlardıń hár tárepleme alıp barǵan tárbiyalıq iskerlikleriniń nátiyjesi, shañaraq aǵzalarınıń óz ara joqarı ádep-ikramlılıq múnasibetleriniń jıymdıısı, úlkenlerdiń sociallıq tásir kórsetiw úlgisi bolıp tabıladı. Rus ilimpazlarınan N.V.Nikolaenko, G.M.Zalesov hám T.V.Andryushinalardıń pikirleri boyınsha shañaraq “balalar turmısınıń dáslepki dáwirindegi tiykarǵı jasaw ortalıǵı hám turmıslıq iskerligi bolıp, ol óspirimlik dáwirde de bul ózgeshelikti saqlap qaladı.[5:175]

Shañaraqtaǵı ata-ana, ata hám kempir apalar, basqa da shañaraq aǵzalarınıń óz ara múnasibetleri shañaraqtıń dáslepki jámáát sıpatındaǵı turmıs tárizin hám ózine saylıǵın payda etedi.

“Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi”nde “áwlad”, “ata”, “apa”, “ata-ana” sózlerine tómenдеgishe túsindirme beriledi:

1. “Aqlıq” - balasınıń yamasa qızınıń balası [3:59]

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASINDA ARALIQTAN OQITIWDIŃ INTEGRACIYASI»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

2. “Apa”. 1. Ana,mama 2. Ájapa, qız apa [3:91]

3. “Ata”. Áke, ákesiniń ákesi. Atamız Qutım jarlı qol ushınan talap etken bolsa kerek. (J.Aymurzaev) [3:112]

4. “Áwlad”. Tuqım-teberik, izde qalatuǵın jaslar, keleshek perzentleri, urpaqlar [3:152]

5. “Perzent”. Bala, násil, ul-qız, urpaq, zúriyat. Qız bolsın, ul bolsın bári de perzent. (J.Aymurzaev) [4:107]

Áwladlardıń tárbiyalıq tásiiri úyrenilgende balaǵa tikkeley tásir kórsetiwshi subyektlerge ata-kempir apa, ata-ana, aǵa-ini, ájapa-sińliler, jaqın tuwısqanlar ekenligi anıqlandı. Shańaraqta úlken áwlad wákilleriniń bolıwı, ayrıqsha tárbiyalıq tásir imkániyatlarına iye bolıp, bul óz nábwetinde balalar ómirine, olardıń densawlıǵına ǵamxorlıq penen shegaralanbaydı, bálkim olardıń tálim-tárbiyasına da óz tásirin kórsetpey qalmaydı. Shańaraqta alıp barılatuǵın tárbiyada balalarda qalıplestiriletuǵın ruwxıy ádep-ikramlılıq pazıyletler tek ata-analar tárepinen qadaǵalanıp barılmaydı. Bunday ibratlı islerge úlken áwlad wákilleride erksiz túrde qatnasadı. Úlken áwlad wákilleri tárepinen balalarǵa kórsetiletuǵın tárbiyalıq tásirler bir pútinlikte shólkemlestiriledi.

Mektepke shekemgi jastaǵı aqlıqlardı tárbiyalaw ózine say qıyınshılıqlar hám imkániyatlardı keltirip shıǵaradı. Atalar hám kempir apalar óz perzentlerin tárbiyalaǵannan kóre basqasha zárúrliliklerge iye bolǵan balanı, yaǵnıy aqlıqların tárbiyalawda bir qansha qıyınshılıqlarǵa dus keledi. Sebebi, atalar menen kempir apalardıń óz perzentlerin tárbiyalaǵannan berli aradan bir qansha waqıt ótiwine baylanıslı, olar texnologiya, jámiyet hám mádeniyat tarawındaǵı bolıp, ushırasıp atırǵan ózgerislerge, jetiskenliklerge maslasıwına tuwra keledi. Basqa tárepten alıp qaraǵanda, mektepke shekemgi jastaǵı aqlıqlardı tárbiyalaw atalar hám kempir apalar ushın bir qansha imkániyatlardı payda etedi. Olar aqlıqları menen tereńirek baylanıs ornata aladı.

Aqlıqların tárbiyalaw nátiyjesinde atalar hám kempir apalar da bir qansha qáwiplerge, anıǵıraǵı fizikalıq, sezimlik hám materiallıq qıyınshılıqlarǵa dus keliwi múmkin. Sonıń ushın atalar hám kempir apalar kútiliwi múmkin bolǵan qáwip-qáterlerden xabardar bolıwı hám payda bolıwı múmkin bolǵan hár qanday mashqalalardı sheshiwge tayar bolıwı oǵada áhmiyetli esaplanadı.

Sonıń menen birgelikte olar qosımsha qıyınshılıqlarǵa da dus keliwi múmkin. Ata-apaları jas balalardı tárbiyalaw talaplarına iykemlesiw qıyın bolıwı múmkin, sebebi olar kóp jıllar dawamında balanı tárbiyalaw tájiriybesine iye emes. Olar aqlıqlarınıń

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

zárúrlıkların túsiniwde qıynalıwı hám zárúr sezimlik, tárbiyalıq jaqtan járdem kórsetiwde qıynalıwı múmkin. Sonın menen birgelikte eń úlken mashqalalardan biri materiallıq jetispewshilik esaplanadı. Sebebi, olar aqlıqlarınıń zárúrlıkların qandırıw ushın qosımsha qarjıǵa iye emesligi, bir napaqanıń jetispeytuǵınlıǵın ayıp ótiw orınlı.

Mektepke shekemgi jastaǵı aqlıqların tárbiyalap atırǵan ata hám kempir apalar qollap-quwatlaw xızmetlerinen, mısalı, dem alıw, materiallıq járdem hám tálim resurslarınan paydalanıwı múmkin.

Juwmaqlap aytqanda, shańaraqta aqlıq tárbiyası júdá kóp básikeylerge sebep bolǵan quramalı másele. Ata-apalar aqlıqlarınıń tálim-tárbiya alıwına jol-joba kórsetiw hám qollap quwatlawda belsendi rol oynawı kerekligi ayıladı. Itibargá alınıwı kerek bolǵan áhmiyetli tárepleri, bul ata-apalardıń aqlıqlarına tálim tárbiya beriwdegi ornı, shańaraqta úlken áwladtıń ózine say abıroyınıń barlıǵı hám olardıń rolin húrmet qılıw kerekligin tán alıw kerek. Ata-apalar aqlıqlarınıń tálimin qollap-quwatlawshı hám xoshametleytuǵın ustaz hám basshı sıpatında kóriwi kerek. Bul aqlıqlarınıń kúshli hám ázzi táreplerin anıqlawǵa járdem beriw, tapsırmalardı orınlawda máslahat hám kómeklesiw, úyreniwge bolǵan qızıǵıwshılıǵın arttırıwǵa járdem beriwdi óz ishine aladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. <https://www.gazeta.uz/oz/2018/07/25/prezident/>
2. A.Pazilov, Q.Qosnazarov, Q.Seytmuratov, Z.Kurbaniyazova Pedagogika teoriyası T.: Noshir, 2018
3. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi I tom. Nókis: Qaraqalpaqstan, 1992
4. Qaraqalpaq tiliniń túsindirme sózligi IV tom. Nókis: Qaraqalpaqstan, 1992
5. Николаенко В. М., Залесов Г. М., Андрюшина Т. В. и др. Психология и педагогика: Учебное пособие; — М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 1999. — 175 с.